

**ASIGURAREA LIBERTĂȚII DE GÂNDIRE, CONȘTIINȚĂ ȘI
RELIGIE ÎN REPUBLICA MOLDOVA**
*PROTECTION OF THE FREEDOM OF THOUGHT, CONSCIENCE AND
RELIGION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA*

Teodor CĂRNAȚ,
dr. hab., prof. univ.
USM
ALINA IORDACHESCU,
doctorand
USM

Abstract

The religious life is studied from many perspectives (inter-confessional, ideological, confessional, secular, legal, constitutional, etc.). The present study has a „general” character identifying the constitutional issues regarding the freedom of conscience. We consider that a detailed analysis of the relationship between the state and religious cults can make a significant contribution for understanding some realities that are crucial for the free and unconditional manifestation of the faith of the citizens.

Keywords: *freedom of conscience, national mechanisms, cults, tolerance, non-discrimination, equality.*

Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea în mod individual sau în colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățământ, practici și îndeplinirea ritualurilor.

Libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru siguranța publică, protecția ordinii, a sănătății sau a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor și libertăților altora (art.9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului). Și dacă Convenția Europeană a Drepturilor Omului este considerată lege superioară sau doar un factor de persuasiune pentru aplicarea legii naționale, atunci responsabilitatea primară pentru aplicarea garanțiilor asigurate de aceasta este deținută la nivel național.

Astfel, practica judiciară cu privire la aplicarea articolului 9 nu este la fel de voluminoasă comparativ cu jurisprudența pe alte articole ale Convenției, dar reprezintă un anumit grad de complexitate. La fel, și în legislația Republicii Moldova simțim lipsa unei practici uniforme.

O mare parte a hotărârilor judiciare privind acest drept au fost emise relativ recent, și în timp ce anumite aspecte ce țin de libertatea de gândire, de

conștiință și religie continuă să fie lipsite de interpretare oficială pe anumite subiecte, există o serie de hotărâri și sentințe care au contribuit la clarificarea caracterului și importanței garanțiilor, dar și la modul de aplicare a acestora. Prevederile conferă protecție sistemului de credință al persoanei și dreptului de a-și manifesta religia în mod individual sau colectiv, în public sau particular. Jurisprudența oferă explicații clare că autoritățile de stat nu numai că sunt solicitate să se abțină de la întreprinderea acțiunilor care să facă interferență cu gândirea, conștiința și religia, dar în anumite circumstanțe să ia măsuri pozitive pentru a încuraja și proteja aceste libertăți. Și, după cum a menționat un fost Președinte al Curții Europene a Drepturilor Omului, „o doctrină moderată a precedentului” este adoptată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Curtea de la Strasbourg) pentru a ghida tribunalele și factorii de decizie naționali în dezvoltarea protecției drepturilor omului. [Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Raport anual, 2005, pag. 27]

Această „doctrină a precedentului” este necesară în interesele siguranței și echității juridice în fața legii. Cu toate acestea ea este „moderată” din necesitatea de a asigura că respectiva Convenție continuă să reflecte schimbările în aspirațiile și valorile societății. Astfel, Convenția este „un instrument viu”. Aderând la C.E.D.O., Republica Moldova și-a asumat obligația de a garanta protejarea drepturilor și a libertăților proclamate ale tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția sa. Din prevederile Constituției Republicii Moldova (art.4 alin.2), precum și din prevederile Hotărârii Curții Constituționale nr.55 din 14 octombrie 1999 privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituție, rezultă că jurisprudența C.E.D.O. constituie o parte integrantă a sistemului legal intern și, respectiv, urmează a fi aplicată direct, ca oricare altă lege a Republicii Moldova cu deosebirea că aceasta are prioritate față de restul legilor interne care vin în contradicție.

Garanțiile pentru libertatea religiei și respectul pentru conștiință și credință sunt inevitabil regăsite în constituțiile societăților liberal-democratice și în instrumentele internaționale și regionale cu privire la drepturile omului. Într-o anumită măsură, acestea reflectă îngrijorările de atunci a celor care au elaborat aceste instrumente. Îndeosebi, articolul 18 al Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948 prevede: *Orice persoană are dreptul la libertatea gândirii, a conștiinței și a religiei; acest drept implică libertatea de a-și schimba religia sau convingerile precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile sale, individual sau în colectiv, atât în public cât și privat, prin învățământ, practici, cult și îndeplinirea de rituri.*

Legislația națională a Republicii Moldova s-a aliniat la prevederile internaționale, și atât Constituția prevede în art. 31 garantarea respectării libertății de conștiință, precum și o serie de alte articole ale legilor fac referință la subiectele ce țin de conștiință și de credință.

Specificul național al Republicii Moldova, face ca statul cu adevărat să favorizeze Biserica Ortodoxă. Ortodoxia, în Republica Moldova, este parte a

conștiinței etnice și naționale. Prin urmare, rolul acesteia în raport cu statul este unul special. Acest statut al Bisericii a fost expres prevăzut în art. 15 al Legii privind cultele religioase și părțile lor componente, statul recunoscând importanța deosebită și rolul primordial al religiei creștin-ortodoxe și, respectiv, al Bisericii Ortodoxe din Moldova în viața, istoria și cultura poporului Republicii Moldova.

În acest context, reglementarea prin diferite pârghii sociale presupune și posibilitatea discriminării: unor confesiuni li se oferă un cadru mai larg de afirmare, altele le este restrâns. Când politicul și religiosul se identifică, există o inegalitate confesională reală. Separarea lor este premisa egalității religiilor și confesiunilor. Pentru politicul și juridicul deconfesionalizat toți vor fi cetățeni egali, indiferent de religie. Statul garantează, apără și veghează manifestarea liberă a credinței.

Cu toate acestea, am dori să aducem câteva argumente care să sprijine ipoteza, că pentru unele state raportul între stat și biserică este firesc să fie în starea care este.

În legislația eclesiastică se apreciază că statul poate favoriza Biserica (până la dominația Bisericii asupra statului), poate fi ostil (uneori toate credințele și Bisericile sunt considerate în afara legii, cel mai frecvent doar unele dintre acestea), sau poate fi indiferent (ca stat laic secularizat, pluralism religios). (Boothby L., 1997, p. 4)

Și bisericile se pot integra statului ca instituții ale acestuia, pot forma un sistem instituțional și organizatoric separat sau pot desfășura o activitate independentă politic, izolate uneori chiar teritorial. Sunt discutate, astfel, relații de indiferență dintre biserică și stat, de identificare a lor, subordonare – fie a statului de către Biserică, fie a Bisericii de către stat, de separare între cele două autorități instituționalizate. (Willaime J., 2001, p. 51)

Legislația poate recunoaște anumite privilegii sau o anumită putere pentru unele biserici. În România, de exemplu, preoții sunt plătiți din bugetul statului, conducătorii religioși și statutele de organizare și funcționare ale bisericilor sunt recunoscute sau confirmate de autoritățile politice. (Legea nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice)

Subordonarea bisericii recunoaște și dreptul sistemului politic de a interveni în relațiile dintre culte și credincioși, în sensul păstrării omogenității și consensului social. Astfel, legislația din multe țări, precum Grecia, interzice prozelitismul ca mod de convertire spre altă credință. (Constituția Greciei, art. 13) Frecvent se precizează că nu pot fi folosite mijloace materiale, cadouri sau oricare modalitate nereligioasă pentru a atrage la altă credință. Statul este un arbitru între biserici și culte, în evitarea conflictelor religioase.

În domeniul religiei, libertatea este o raportare și o relație cu factorii de care depinde. Frecvent este discutată ca relație între posibilitățile de constrângere ale politicului și preocupările religioase ale credinciosului. Sistemul politic reprezintă un partener esențial în domeniul religios: având

privilegiul forței și folosind sistemul juridic poate impune restricții, încurajări și interdicții în legătură cu formele concrete de manifestare a religiozității. Factorii care restrâng libertatea sunt însă mult mai variați.

Suntem de părerea că, statele trebuie să asigure că sistemele lor juridice oferă tuturor garanții adecvate și eficiente pentru libertatea de gândire, de conștiință, de religie sau de convingere, care sunt aplicabile pe întregul lor teritoriu, fără excludere sau discriminare, și că aceste dispoziții sunt puse în aplicare în mod corespunzător.

În această ordine de idei, menționăm că biserica reprezintă pilonul central de practicare a libertății de conștiință, iar adepții confesiunilor urmează să dețină dreptul de a se întruni liber pentru a-și manifesta în comun convingerile religioase. Apogeul dezvoltării firești a grupurilor religioase neformale este constituirea, prin asociere a persoanelor fizice de aceeași credință în entități religioase cu personalitate juridică. Constituirea persoanelor juridice care au drept scop propagarea convingerilor religioase constituie, de fapt realizarea directă a dreptului la libertatea de conștiință, gândire și religie.

Având în vedere că statul este obligat să asigure respectarea drepturilor persoanelor și să contribuie la realizarea acestora, anume aceste obligat să creeze mecanisme eficiente și simple orientate spre realizarea drepturilor fundamentale. În acest sens, instituționalizarea entităților religioase cu personalitate juridică, cât și a dreptului grupurilor neformale de a activa în mod liber, este imperioasă într-un stat democratic. Instituirea unui cadru normativ echitabil, simplu și univoc, cât și implementarea și respectarea normelor de drept de agenții statului constituie o obligație pozitivă a acestuia.

În contextul celor expuse este indubitabil faptul că, unul dintre pilonii propagării valorilor religioase și exercitării libere a dreptului la libertatea de religie constituie anume posibilitatea înregistrării persoanelor juridice – entități religioase.

În acest sens, potrivit Legii cultelor religioase și a părților lor componente, statul oferă libertatea de asociere religioasă, nimeni nu poate fi constrâns să practice sau nu exercițiul religios al vreunui cult, să se asocieze sau nu la vreun cult, să contribuie sau nu la cheltuielile vreunui cult religios. Iar dreptul de asociere religioasă al credincioșilor și al comunităților lor este apărat pe cale juridică sau pe cale administrativă în cadrul supravegherii de către stat a procesului de respectare a legalității. Din inițiativa credincioșilor, acțiunile organelor și organizațiilor de stat, ale persoanelor cu funcție de răspundere, precum și ale persoanelor private, care creează dificultăți la constituirea comunităților religioase și desfășurarea activității lor legitime pot fi reclamate în justiție sau petiționate.

În unele țări și acum este înregistrată oficial apartenența religioasă. Este o integrare formală, uneori cu valoare oficială. Constituțiile unor țări prevăd că în funcțiile de stat pot fi numai cei care aparțin religiei majoritare sau oficiale.

Salariații (prefecți, primari, jandarmi) erau obligați să fie prezenți la biserică la sărbătorile religioase mai importante. Și în regimurile comuniste, bisericile recunoscute de stat erau obligate să se roage pentru „sănătatea și bunăstarea” conducătorilor politici. (Gheorghiu A., 2009, pag. 92)

În altă ordine de idei, cultele religioase sunt autonome, separate de stat și se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în aziluri și în orfelinate. Republica Moldova se declară stat laic, stat care va respecta drepturile persoanei privind libertatea de conștiință, va asigura libertatea și autonomia cultelor religioase fără vreo discriminare, reglementările legale, în acest sens urmând să corespundă prevederilor constituționale.

În doctrină se precizează că libertatea religioasă cuprinde două dimensiuni de natură diferită: libertatea de a crede și libertatea de a acționa pe baza acestei credințe. Libertatea de a crede (sau de a nu crede) este un drept natural, înnăscut al omului și nu poate fi anulat decât odată cu existența psihofizică a individului.

Legea poate interzice credința, dar este inefficientă. Credința din suflet și gândirea vor continua să existe chiar dacă nu se manifestă. Ca o componentă a calității omului, legile nu pot interzice înzestrările naturale ale acestuia. Spre exemplu, legea nu prevede dreptul de a respira, de a gândi, de a face evaluări personale, de a se asocia. Reglementările legale apar atunci când interiorul spiritual se exteriorizează: persoana începe să-și expună credința, gândurile, atrage adepți, formează comunități sau instituții. Sunt destule cazuri când credința nu se exteriorizează precum multe practici și exteriorizări fără credință. Credința neexteriorizată nu intră în contact cu ideile și convingerile nimănui, nu tulbură ordinea publică, este indiferentă pentru ceilalți și pentru stat. Inexistența manifestării face inutilă reglementarea.

Libertatea de a exterioriza credința, de a o practica, este în continuarea libertății de a crede și este frecvent considerată un drept al omului. Există, totuși, drepturi fundamentale ale omului care nu pot fi condiționate (cum ar fi viața, gândirea, credința), și drepturi care pot fi controlate: manifestarea credinței, libertatea deplasării, dreptul de asociere ș.a. Și acestea sunt importante pentru om. Dar exteriorizându-le fiecare intră în contact cu alții, împrejurări în care ordinea publică trebuie astfel reglementată, încât libertatea personală să nu o stânjenească pe a altuia (inviolabilitatea domiciliului, circulația în locurile publice, respectarea intereselor îndreptățite ale vecinilor ș.a.). Această libertate nu mai este absolută, ci reglementată sau condiționată de respectarea acelorași libertăți pentru ceilalți. Aceste drepturi nu mai sunt doar ale omului, ci și ale cetățeanului. Sunt stabilite prin legi interne și internaționale.

Statul garantează comunităților religioase apărarea drepturilor și intereselor lor legitime, iar problemele ce aduc atingere intereselor comunităților religioase se soluționează, în cazurile prevăzute de legislație, de

organele de stat, cu participarea reprezentanților comunităților religioase respective sau de comun acord cu aceștia.

De asemenea, este necesar să menționăm că, Legea cultelor religioase și a părților lor componente, în art. 7 alin. (5) prevede că statul nu admite amestecul neîntemeiat al organelor și organizațiilor de stat, al persoanelor cu funcție de răspundere în activitatea comunităților religioase, precum și al comunităților religioase în activitatea organelor și organizațiilor de stat, a persoanelor cu funcție de răspundere.

Cu toate acestea, exagerarea unor sentimente pe ordin religios de către credincioși reprezintă factori de dezintegrare socială și pericol pentru ceilalți. Au avut loc sinucideri ritual sau crime pentru motive religioase. Bisericele nu încurajează comportamentele aberante care duc la dezagregare și riscuri pentru existența lor. R. Bastide aprecia că „nebulia este într-o mare măsură o boală a sacrului” (Sociologie des maladies mentales)(Wach I., 2009, pag. 25). Pe de altă parte, toleranța nu reprezintă nici egalitatea, nici libertatea și nici pluralismul religios. Jankélévitch scria că termenul de toleranță „nu ne spune ce vom face sau ce vom gândi, ci, în primul rând, ce nu vom facecealulalt”.(Stancu I., 1992, pag. 5)

Legislatorul din Republica Moldova, în prevederile art. 8 al Legii cultelor religioase și a părților lor componente, stipulează că intoleranța confesională, manifestată prin acte care stânjenesc liberul exercițiu al unui cult religios, propagarea urii religioase, constituie infracțiuni și se pedepsesc conform legislației în vigoare.

Mai mult, Hașdeu distinge toleranța politică în legătură cu religia de toleranța reciprocă dintre culte și biserici.(Stancu I., 1992, pag. 5) Politicul poate recunoaște egalitatea tuturor credințelor. Acestea rămân, însă, inegale în mod real. Hașdeu și alți istorici remarcă tradiția creștină și ortodoxă a românilor: Până în secolul nostru, această biserică erarecunoscută de populație și prin lege ca „dominantă”, „națională”, iar celelalte credințe erau considerate de proveniență neromânească. Inegalitatea reală se ivește în condițiile numărului de credincioși, a misionarismului și prozelitismului, eficienței, suportului financiar ș.a. Astfel, recunoașterea politică a egalității și libertății credinței poate ajunge suport pentru intoleranță: majoritarii îi vor tolera sau nu pe minoritari, iar minoritarii vor folosi resurse variate pentru a-și atrage noi adepți. (Mărtincă I., 2002, pag. 3).

În aceste împrejurări, deși toleranța este afirmată teoretic și chiar recunoscută legal, practic îmbracă variate forme și grade de manifestare: biserici cu aceleași dogme și principii sunt intolerante, altele care au credințe diferite se tolerează, chiar se unesc în aceeași structură organizatorică, religii diferite cooperează pentru realizarea unor scopuri laice și religioase. Raportarea toleranței la sistemul politic presupune dependența de acesta, intoleranța fiind din partea statului. Statul poate fi intolerant nu numai cu biserica și religia, ci cu oricare dintre instituțiile și realitățile existente pe

teritoriul său, ca de exemplu, poate să tolereze sau nu unele partide, manifestările extremiste, grupuri și comportamente sociale.

Deosebit de această intoleranță politică, intoleranța religioasă este și între diferitele formațiuni religioase. Când statul interzice sau condiționează viața religioasă, lipsa de libertate a acestuia este o intoleranță politică. În multe cazuri, statul este complice la limitarea drepturilor unor religii, ca urmare a unor principii sau demersuri ale bisericilor influente, politicul fiind instrumentul prin care se realizează inegalitatea confesiunilor.

Cu toate acestea, chiar dacă statul garantează respectarea principiului toleranței, constatăm că în doctrină definiția oferită pentru *prozelitismul abuziv* este vagă și ar urma să fie concretizată. Respectiv, considerăm că art. 3 al Legii cultelor religioase și a părților lor componente ar trebui să fie completat cu următoarea definiție a noțiunii: “activități orientate spre schimbarea apartenenței la cult a persoanelor supuse prozelitismului recurgându-se la următoarele metode:

a) conținutul de credință sau modul de manifestare al altor Biserici sunt prezentate incorect sau fără dragoste sau chiar în mod vizibil;

b) două comunități creștine sunt prezentate și în timp ce partea bună și idealurile uneia dintre ele sunt accentuate, slăbiciunile și problemele practice ale celeilalte sunt îngroșate;

c) folosirea oricărei forme de violență fizică de constrângere morală și presiune psihică, cum ar fi, de exemplu, anumite metode de propagandă prin mijloacele de comunicare în masă, care pot pune pe cititor / telespectator sub presiune;

d) exploatarea puterii politice, sociale sau economice pentru atragerea de noi membri în propriul cult;

e) oferta explicită sau implicită de mijloace de educație, de asistență medicală sau de atracții materiale, prin folosirea mijloacelor financiare cu scopul de a converti oameni;

f) manipularea sau exploatarea necesităților, a slăbiciunilor sau a insuficienței educației a oamenilor care se găsesc într-o situație nevoiașă fapt care echivalează cu lezarea libertății și demnității umane;

g) adresarea în orice formă - inițierea de convorbiri pe stradă, în oficii, la ușile locuințelor, în public, difuzarea directă a oricăror tipărituri sau alțișuportți de informație, inclusiv prin mijloace audiovizuale - către cetățeni, fără solicitarea explicită a acestora, din partea oricăror reprezentanți, membri sau persoane individuale pe teme legate de un cult anume”.

Însumând cele expuse mai sus, se poate constata că legislația Republicii Moldova în domeniul libertății de conștiință, gândire și religie este conformă cadrului normativ internațional în acest sens. Totuși, perfecțiunea nu are limite, astfel încât este cert faptul că Legea privind cultele religioase și părțile lor componente necesită unele modificări sub aspectul înlăturării posibilității interpretărilor greșite și eronate a normelor legale..

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Boothby Lee, Pluralismul: calea către pace, în „Conștiință și libertate” nr. 3, 1997
2. Cârnaț Teodor, Non-discriminarea în condițiile constituționalismului contemporan din Republica Moldova, Monografie, editura Pontos, Chișinău, 2008.
3. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare la 27 august 1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.
4. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950 (Roma), Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului Nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.08.1997, nr. 54-55/502.
5. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Raport Anual, 2005
6. Gheorghită Andrei, Rusalin Raoul, Identitatea religioasă și integrarea socială, 2009
7. Legea nr. 125 din 11.05.2007 cu privire la cultele religioase și părțile lor componente, Publicată la 17.08.2007 în Monitorul Oficial Nr. 127-130.
8. Mărtincă Isidor, Scheme de teologie fundamentală, Institutul Teologic „Sfânta Tereza”, București, 2002
9. Stancu Ilie, Prefață la B.P. Hașdeu Istoria toleranței religioase în România, Editura Saeculum, București, I.E.P.Știința, Chișinău, 1992
10. Protecția dreptului la libertatea de gândire conștiință și religie în baza Convenției Europene a Drepturilor Omului, Ghidul Consiliului Europei cu privire la drepturile Omului, Strasbourg 2012
11. Wach Ioachim, Sociologia religiei, Polirom, Iași, 2009
12. Willaime Jean-Paul, Sociologia religiilor, Institutul European, Iași, 2001